

ЖИТТЯ, ВІДДАНЕ СЛУЖІННЮ ЛЮДЯМ І УЛЮБЛЕНІЙ СПРАВІ (світлій пам'яті дорогого вчителя професора Ірини Дегтярьової)

20 січня 2006 року виповнюється рік, як передчасно перестало битися серце видатного клініциста, відомого вченого в галузі гастроентерології, доктора медичних наук, професора Ірини Іванівни Дегтярьової.

Дегтярьова Ірина Іванівна народилася 26 листопада 1943 року у Воронежі, та її дитячі роки пов'язані з Києвом. Одразу після закінчення середньої школи вона вступила до Київського медичного інституту імені Олександра Богомольця, який успішно закінчила в 1967 році. Під час навчання в інституті Ірина Іванівна виявила неабияке зацікавлення дослідницькою роботою, отож її рекомендували в аспірантуру.

На кафедрі біологічної хімії альма-матер під керівництвом проф. Є.Ф. Шамрая і проф. М.Ф. Ліпкана Ірина Іванівна достроково захистила кандидатську дисертацію на тему: «Дихання та окислювальне фосфорилування при гомотрансплантації кісткового мозку летально опромінених тварин».

У 1971—1973 роках Ірина Іванівна Дегтярьова працювала у відділі електронної мікроскопії Інституту біохімії імені академіка О.В. Палладіна, який очолював професор О.А. Хомутовський. Саме там вона здобула глибокі знання з питань патоморфології, ультрамікроскопії й завжди з глибокою любов'ю згадувала той період. Передусім спілкування й творчу співпрацю з академіком В.О. Беліцером, котрий керував відділом біохімії білка. Результати спільних наукових досліджень, які стосувалися чутливості до специфічних інгібіторів на ранніх та пізніх стадіях фібрину, виконані під орудою академіка, опубліковано в монографії «Вивчення тромбозів» (1973), яка вийшла у світ англійською мовою.

З 1973 року творчий шлях Ірини Іванівни пов'язаний з кафедрою факультетської терапії Київського медичного інституту. Тут доречно процитувати Ірину Іванівну: «...це були мої найкращі роки, коли я мала змогу вчитися, брати участь у професорських обходах, обговорювати питання зі своїм любимим і дорогим учителем професором Г.Й. Бурчинським». Либонь, усі учні Ірини Іванівни й ті, хто її близько знав та працював поруч із нею, можуть засвідчити глибoku повагу учениці до свого Вчителя. І всіх своїх учнів вона виховувала саме за цим принципом.

Під час роботи на кафедрі факультетської терапії Ірина Іванівна сформувалася як досвідчений клініцист, адже мала фундаментальні знання з біохімії, патоморфології та електронної мікроскопії. Вона одразу активно почала вивчати патогенетичні механізми розвитку виразкової хвороби та займатися розробкою ефективних методів її фармакотерапії.

Десятирічне напрацювання зі згаданої проблеми знайшло втілення в докторській дисертації на тему: «Метаболічні процеси і ультраструктура слизової оболонки шлунка у хворих на виразкову хворобу в динаміці комплексного патогенетичного лікування» за спеціальністю «внутрішні хвороби». Ірина Іванівна успішно захистила її у 1984 році в Центральному НДІ гастроентерології, що в Москві. Тоді вона обіймала посаду асистента кафедри факультетської терапії.

У докторській дисертації Дегтярьова першою довела, що при виразковій хворобі та в передвиразковому стані (первинному хронічному гастродуоденіті) поряд із гіперпродукцією відповідальних за секреторні процеси структур значно активізується лізосомальний апарат клітин, значною мірою порушуються енерго-

творчі, білоксинтезуючі системи і вже синтезований білковий матеріал, що зумовлює значне превалювання у слизовій оболонці шлунка катаболічних процесів над анаболічними. Вперше було вивчено амінокислотний фонд слизової оболонки шлунка при виразковій хворобі, доведено, що значно зростає кількість амінокислот за рахунок посилення катаболічних і зниження анаболічних процесів у оболонці, внаслідок чого амінокислоти не беруть участі в синтезі білка.

Ірина Іванівна Дегтярьова переконливо довела, що виразкова хвороба супроводжується нейротрофічною патологією, яка зумовлює глибокі зміни білкового обміну: посилення катаболізму на тлі пригнічення синтезу білка, що призводить до зниження репаративних можливостей.

Дегтярьова розробила та запровадила в практику охорони здоров'я метод визначення білкового спектра шлункового вмісту як діагностичний тест для виявлення активної фази виразкової хвороби, новий спосіб діагностики виразкової хвороби, ускладненої пенетрацією в підшлункову залозу, а також панкреатитів за вмістом продуктів розщеплення фібрину/фібриногену в крові. Обґрунтувала доцільність визначення при виразковій хворобі та передвиразкових станах коефіцієнтів агресивності пепсину та захисту шлункового вмісту.

На підставі вивчення глибинних механізмів патогенезу виразкової хвороби із застосуванням комплексних методів дослідження Ірина Іванівна розробила схему оцінки препаратів, які містять амінокислоти (білкові гідролізати — амінопептид, амінон, аміносол; амінокислотні суміші — альвезин, вамін, поліамін), амінокислотно-вітамінні комплекси (моріамін) з урахуванням кількісного та якісного складу, кількості препарату на курс лікування, визначила інтервали між їхнім введенням, назвала переваги та недоліки окремих препаратів.

З 1985 року Ірину Іванівну перевели на посаду доцента кафедри факультетської терапії Київського медичного інституту. З 1988 року Дегтярьова працювала на посаді професора, а з 1989 до 1998 року — завідувачем кафедри гастроентерології та дієтології Київського інституту удосконалення лікарів. У 1989 році їй присвоєно вчене звання професора.

Саме в цей період на очолюваній нею кафедрі (нині Київський медичний інститут післядипломної освіти) активно проводили наукові дослідження, виконували кандидатські і докторські дисертації. Оскільки ця кафедра була клінічною базою для випробувань лікарських засобів Фармакологічного комітету МОЗ СРСР, а потім Фармакологічного центру України, значна кількість наукових робіт присвячена вивченню ефективності нових фармакологічних препаратів при хворобах органів травлення. Майже всі співробітники кафедри гастроентерології КМАПО імені П.Л. Шупика (і її завідувачка проф. Н.В. Харченко) є учнями професора Ірини Дегтярьової.

Із серпня 1999 року й до останніх своїх земних днів життя і творчість Ірини Іванівни були тісно пов'язані з Українською військово-медичною академією, де вона працювала на посаді професора кафедри військової терапії. Виняткову увагу вона приділяла підготовці військових лікарів та науково-педагогічних кадрів, проводила професорські огляди, консультації хворих.

З її ім'ям пов'язана ціла епоха в розвитку вітчизняної гастроентерології: розкриття патогенетичних механізмів, розробка нових підходів до діагностики та лікування хвороб органів травлення.

Ірина Іванівна створила медичну наукову школу. Її учні стали кандидатами й докторами медичних наук, асистентами, доцентами і професорами. Під її науковим консультанством виконано 5 докторських (М.Ю. Коломоець, Г.А. Анохіна, Н.В. Харченко, Н.Б. Губергриц, І.М. Скрипник) і 17 кандидатських дисертацій як в Україні, так і в СНД, Болгарії та Лівані.

Ірина Іванівна ніколи не зупинялася на досягнутому. Цього вона навчала й своїх учнів. Генеруючи ідеї, вона спочатку детально розробляла проблеми виразкової хвороби і хронічного панкреатиту, а згодом і всі інші галузі гастроентерології — гастроєзофагальна рефлюксна хвороба, патологія печінки і жовчних шляхів та кишечника, поєднана патологія.

Здавалося, її задуми, творчі плани не матимуть кінця. Розробляючи одні напрямки досліджень, професор продуктивно торувала нові шляхи.

Ірина Іванівна Дегтярьова — автор понад 450 наукових праць, у тому числі п'яти монографій («Механізм дії пересадки кісткового мозку летально опроміненним тваринам», 1971; «Ультраструктура слизової шлунка при виразковій хворобі» у співавторстві з О.А. Хомутовським, 1978; «Виразкова хвороба» у співавторстві з В.Ю. Кушніром, 1983; «Панкреатит», 1992; «Виразкова хвороба» у співавторстві з Н.В. Харченко, 1995; «Дуфалак: клінічне застосування та перспективи» у співавторстві з С.В. Скопиченко, 2003; трьох підручників («Захворювання органів травлення», 1999, 2000; «Внутрішні хвороби», 2003 та «Клінічна гастроентерологія», 2004).

Ірина Іванівна та її учні є авторами популярних серед практичних лікарів робочих класифікацій виразкової хвороби, хронічного панкреатиту, біліарних дискінезій. Добре відомі її праці з вивчення патогенетичних механізмів розвитку, ультраструктури слизової оболонки шлунка у хворих на виразкову хворобу та з розробки ефективних методів медикаментозної і немедикаментозної корекції порушень.

Як видатний клініцист Дегтярьова вирізнялася чіткою логікою мислення, досконало володіла фізичними методами, вміла інтерпретувати результати лабораторних та інструментальних досліджень. Клінічні аналізи, консиліуми, які проводила Ірина Іванівна, засвідчували її неабиякий практичний досвід.

Надзвичайно великої уваги Ірина Іванівна надавала підготовці науково-педагогічних кадрів. Тривалий час була членом спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських та докторських дисертацій при Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця та Київській медичній академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика. Виступала в ролі офіційного опонента на захисті дисертацій з гастроентерологічної тематики — як кандидатських, так і докторських (1985—2000 роки).

Професор Ірина Іванівна Дегтярьова була членом Центральної атестаційної комісії МОЗ України, Фармакологічного центру МОЗ України. Під її керівництвом розроблено програми передатестаційних циклів і циклів спеціалізації з фаху «гастроентерологія».

Ірина Іванівна Дегтярьова гідно представляла нашу країну на численних об'єднаних європейських гастроентерологічних тижнях і всесвітніх конгресах гастроентерологів (Чехія, Болгарія, Польща, Угорщина, Словенія, Німеччина, Іспанія, Нідерланди, Бельгія, Великобританія, США, Норвегія, Словенія, Греція...). Її обирали віце-президентом Української гастроентерологічної асоціації, була членом Європейського товариства гастроентерологів і ендоскопістів, Всесвітнього клубу гастроентерологів і хірургів.

Моє особисте знайомство з Іриною Іванівною датується з періодом захисту кандидатської дисертації в спецраді при Київській медичній академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика (1996). Ірина Іванівна була офіційним опонентом, та невдовзі вона запропонувала виконувати під її керівництвом наукові дослідження. Із червня 1996 року до останніх її днів мої життєвий і творчий шляхи були тісно пов'язані з професором Дегтярьовою. Я мав радість спілкуватися й співпрацювати з нею, діставати уроки життєвої мудрості, клінічної майстерності у талановитого лікаря і Вченого. Під науковим керівництвом професора Дегтярьової (разом з професором Л.М. Тарасенко) у 1997 році я запланував та в 2003 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук на тему: «Обґрунтування диференційованої патогенетичної терапії пептич-

ної виразки у поєднанні з іншими захворюваннями органів травлення».

Дуже пишаюся, що моєю наставницею була надзвичайно ерудована, неординарна людина з широким колом наукових зацікавлень, фундаментальним підґрунтям, педагог і висококваліфікований клініцист, прекрасна й чуйна людина. Ірина Іванівна вирізнялася надзвичайною простотою в спілкуванні. До неї можна було звернутися з будь-якими проблемами — і як до колеги-вченого, і улюбленого лікаря, і як до людини...

...Ніщо не віщувало трагедії. Все сталося раптово того трагічного 20 січня 2005 року. Ще за три дні до відходу в ліпші світи Ірина Іванівна була енергійна, сповнена творчих задумів. Планували разом видати новий підручник, дві монографії. Готувала доповіді для різних наукових конференцій, з'їздів, конгресів. На жаль, не судилося...

Ім'я Ірини Іванівни Дегтярьової назавжди залишиться в історії вітчизняної медичної науки, у серцях її учнів і тих, хто особисто знав чи навчався на її наукових працях.

Надзвичайно тяжко висловити непоправність втрати. Особливо гостро це відчувається, коли зустрічаєшся з людьми, які мали радість співпрацювати з нею. А втім, духовно вона завжди з нами, бо залишила по собі світлу пам'ять, неоціненний доробок і численних учнів та тих, кому врятувала життя.

І.М. Скрипник